

Ärende: VN/30301/2025

Elektroniska testamenten och ett testamentsregister; bedömningspromemoria

1.1 Behovet av reglering

Ert utlåtande:

UTLÅTANDE

Ärende: VN/30301/2025 – Elektroniskt testamente och testamentsregister; bedömningspromemoria

Utlåtandegivare: Finlands svenska synförbund

1. Elektroniskt testamente

1.1 Behovet av reglering

Synförbundet förhåller sig i princip positivt till att regleringen moderniseras, men betonar att digitaliseringen inte får försämra rättssäkerheten för personer med synnedsättning.

Äldreombudsmannen konstaterar i sitt utlåtande att 500 000–600 000 personer över 65 år saknar tillräckliga digitala färdigheter för självständigt digitalt agerande, och att andelen stiger kraftigt med åldern – upp till 70 procent bland dem över 85 år. För personer med synnedsättning är situationen än mer utmanande, dels för att många personer med synnedsättning är äldre och dels för att digitala tjänster som inte uppfyller tillgänglighetskrav, och som därmed är inkompatibla med skärmläsare, förstoringsprogram osv., är i praktiken oanvändbara, oavsett allmän digital kompetens.

Äldreombudsmannen slår fast att problemen med digital tillgänglighet inte försvinner efter någon övergångstid. Synförbundet delar den bedömningen. Det är därför nödvändigt att alternativa förfaranden för att upprätta, bevittna och anmäla ett testamente bevaras som likvärdiga alternativ i lag, såsom papperstestamenten – åtminstone ska tillräckligt långa övergångsperioder möjliggöras.

1.2 Upprättande och undertecknande av elektroniska testamenten

Ert utlåtande:

1.2 Upprättande och undertecknande av elektroniskt testamente

Äldreombudsmannen påpekar att det är en vanlig situation att äldres autentiseringsverktyg används av utomstående, och att ungefär 15 procent av personer över 65 år sköter digitala ärenden med assistans. Risken för missbruk är verklig och betydande om testamentet kan undertecknas med samma medel som används i det dagliga digitala ombudsförfarandet. För personer med synnedsättning är beroendet av assistans ofta ännu mer uttalat, eftersom särskilt de som i praktiken är blinda måste i många fall lita helt på vad assistenten säger och gör – en otillgänglig tjänst kan de facto därför tvinga fram just det ombudsförfarande som Äldreombudsmannen varnar för. Undertecknandet måste därför ske på ett sätt som tydligt avviker från vardagligt digitalt agerande. Synförbundet håller med Äldreombudsmannen om att detta måste utredas mer i detalj, med beaktande av riskminimering utifrån många olika scenarier.

1.3 Bevittning av elektroniska testamenten

Ert utlåtande:

1.3 Bevitnande av elektroniskt testamente

Kravet på två ojäviga vittnen är viktigt och bör bibehållas – stöds av ett flertal remissinstanser samt av promemorian. Vittnenas roll vid bedömningen av rättshandlingsförmåga och möjlig påtryckning får inte försvagas. Fjärrbevitnande via videoanslutning ställer dessutom tekniska krav på digital tillgänglighet. Synförbundet anser att fysisk närvaro ska vara det primära alternativet, i linje med Muistiliittos ståndpunkt.

1.4 Återkallelse av elektroniska testamenten

Ert utlåtande:

1.4 Återkallelse av elektroniskt testamente

Återkallelse måste vara möjlig även utan digitala medel. Många äldre personer med synnedsättning har också andra funktionsnedsättningar som kan förvärras med tiden – det är därför särskilt viktigt att återkallelse alltid kan ske utan digitala medel, oavsett hur lagberedningen i övrigt följer promemorian.

1.5 Annat om elektroniska testamenten (inkl. det tekniska genomförandet)

Ert utlåtande:

1.5 Övriga synpunkter på det elektroniska testamentet

Äldreombudsmannen betonar att assistentens roll vid upprättandet kräver noggrann reglering för att säkerställa att assistenten handlar i enlighet med testatorns vilja, opartiskt och tillförlitligt. Det gäller även när en anhörig eller annan närstående agerar med fullmakt. Synförbundet understryker att denna fråga är direkt relevant för personer med synnedsättning som är beroende av praktisk hjälp. Tjänsten måste vara tekniskt tillgänglig så att personer med synnedsättning kan använda den självständigt med hjälp av tekniska hjälpmedel, utan att personlig assistans nödvändigtvis krävs.

2.1 Behovet av ett testamentsregister som förs av det allmänna (i fråga om andra än elektroniska testamenten)

Ert utlåtande:

2. Testamentsregistret

2.1 Behovet av ett offentligt testamentsregister

Synförbundet stöder ett frivilligt offentligt register. Det kan förbättra möjligheterna att bevara och återfinna testamenten – relevant även för personer med synnedsättning som kan ha svårt att förvalta fysiska dokument självständigt. Muistiliitto lyfter fram samma aspekt och konstaterar att registret kan förebygga situationer där ett testamente försvinner till följd av sjukdomsförloppet eller hamnar i fel händer.

2.2 Sättet att genomföra testamentsregistret och testamentsregistrets innehåll

Ert utlåtande:

2.2 Genomförande och innehåll

Äldreombudsmannen betonar att registret måste kunna ta emot både elektroniska och pappersbundna testamenten för att vara ett likvärdigt alternativ. Såsom Synförbundet har konstaterat bör möjligheten till pappersalternativ kvarstå under en mycket lång övergångstid på flera årtionden. Synförbundet vill också understryka att administrativa kostnadsaspekter inte bör ges företräde framför rättssäkerheten för personer som inte kan eller bör använda digitala tjänster. Synförbundet förutsätter att registreringstjänsten är tillgänglighetsanpassad.

2.3 Registreringens rättsverkningar (inkl. ändring och återkallelse)

Ert utlåtande:

2.3 Rättsverkningar av registrering

Registreringen bör förbli frivillig. Obligatorisk registrering skulle riskera oavsiktliga rättsförluster.

2.4 Användning av ombud vid registreringen

Ert utlåtande:

2.4 Användning av ombud vid registreringen

Möjligheten att anlita ombud är nödvändig för många personer med synnedsättning. Äldreombudsmannen betonar att registrering inte ska kunna sökas av ombud enbart med stöd av en allmän intressebevakningsfullmakt utan att rätten att söka registrering är uttryckligen nämnd. DVV bekräftar att ombudsanvändning ska vara möjlig men kräver en specifik fullmakt. Synförbundet stöder denna lösning och betonar att regleringen måste vara tillräckligt tydlig för att förebygga missbruk. Det är särskilt relevant då det är allt vanligare att personen som agerar som personlig assistent byts frekvent. Reglerings-mekanismer och kontroller är därför av extra stor vikt.

2.5 Testamentsregistrets offentlighet, bevaringstid för uppgifter i testamentsregistret och delgivning av testamenten

Ert utlåtande:

2.5 Offentlighet, förvaringstid och delgivning

Synförbundet tillstyrker att registeruppgifterna förblir sekretessbelagda 50 år efter testatorns död, i enlighet med promemorians förslag. Delgivningsförfarandet efter dödsfall måste vara tillgängligt även för personer som inte använder digitala tjänster. Om meddelanden skickas skriftligt ska det även finnas möjlighet att följa upp per telefon.

2.6 Annat om testamentsregistret (t.ex. testamenten som är gemensamma för flera personer)

Ert utlåtande:

2.6 Övriga synpunkter

Den föreslagna lösningen att ett gemensamt testamente registreras separat för varje testator tillstyrks. Synförbundet förutsätter att ändringar och återkallanden meddelas alla berörda parter på ett tillgängligt sätt, med flera kontaktalternativ.

3.1 Ekonomiska konsekvenser

Ert utlåtande:

3. Övriga synpunkter

3.1 Ekonomiska konsekvenser

Avgifterna för registrering och upprättande får inte utgöra ett hinder. Bland annat Omaishoitajaliitto betonar att tjänsterna ska vara avgiftsmässigt rimliga oberoende av socioekonomisk ställning. Synförbundet förutsätter därutöver att telefon- och personlig rådgivning erbjuds utan extra kostnad som alternativ till digitala kanaler och AI-genererade svar.

3.2 Övriga kommentarer

Ert utlåtande:

3.2 Övriga kommentarer

Det digitala systemet får inte försämra rättsskyddet för personer med synnedsättning – det ska stärka det. Alla äldre personer och personer med funktionsnedsättning kommer inte nu, och kanske inte förrän långt i framtiden, att använda digitala kanaler. Icke-digitala alternativ måste därför tryggas i lag åtminstone under en lång övergångsperiod. Äldreombudsmannen konstaterar att problemen med digital tillgänglighet inte försvinner efter någon övergångstid, vilket ytterligare understryker behovet. Synförbundet förutsätter att tillgänglighetskraven beaktas i hela tjänsteutvecklingen och att konsekvenserna för äldre och för personer med funktionsnedsättning bedöms noggrant innan reformen framskrider – i linje med Äldreombudsmannens avslutande rekommendation.

Finlands svenska synförbund rf

Gärkman Anton
Finlands svenska synförbund rf